

**OSMANLI ARAŐTIRMALARI
VII-VIII**

**EDITORS OF THIS SPECIAL ISSUE
İSMAIL E. ERÜNSAL — CHRISTOPHER FERRARD
CHRISTINE WOODHEAD**

**THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
VII-VIII**

İstanbul - 1988

YAZMALAR ARASINDA II*

Günay Kut

Yazma eserler bir milletin kimlik belgesidir. Bu konuda Osmanlı imparatorluğunu ele alırsak altı yüz yılı aşkın bir zaman süreci içinde yazılan çeşitli konudaki eserler tarihimizi, edebiyatımızı, inançlarımızı, ekonomi anlayışımızı kısacası ne olduğumuzu ortaya koyar. Bir milletin edebiyatı veya tarihi bütün bu verileri ortaya koymadan nasıl yazılır? İşte bunun içinde ülkemizdeki bütün yazma eserlerin biran önce kataloglanarak bilim âlemine sunulması gerekmektedir. Bunun dışında yine Türkiye'de mevcut yazma eserlerin mikrofilmlerini içinde toplayan ve hizmet veren bir mikrofilm merkezinin de kurulması zamanı çoktan gelmiştir. Fakat ne kadar üzücüdür ki bugün Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu (TÜYATOK) projesi gibi bir projenin bile önemi henüz anlaşılammıştır. Yılda bir fasiküllük katalog yayını yapmakla yüz yıldan daha fazla sürecek olan bu projenin hızlandırılması, para kaynaklarının çoğaltılması, uzmanlarının arttırılması gerekmektedir. Bu konuya yıllarını vermiş bir kişi olarak yazımın başında meselenin önemini bir kez daha ortaya koymayı uygun gördüm.

Bu yazımda yıllar önce British Library'de yaptığım çalışmalar¹ ve Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu çalışmaları sırasında gördüğüm pek çok eserden bir kaçını tanıtmaya çalışacağım.

* «Yazmalar Arasında I, Mizahi Bir Lûgat» *Milli Kültür*, II, sayı 6, 7, 8 (Kasım-Aralık 1980, Ocak 1981), s. 69-71.

1 British Library'de 1970 yılında bulundum. Daha sonra Prof. G. M. Meredith-Owens Rieu Katalogu'nun yayımlanmasından sonra kütüphaneye alınan Türkçe yazma eserlerin bir listesini hazırlamış ve bunun bir kopyesini bana da göndermek lutfunda bulunmuştur. Kendisine teşekkür ederim.

Yazma ihtiva eden kütüphanelerimizde *Mecmu'atü'l-eş'ar* adıyla karşımıza çıkan mecmua türlerinde rastladığımız kimi şairlerin tezkirelerde adına bile rastlamayız. Bazen de divan derlemeyen bir şairin şiirlerine mecmualarda rastladığımızda bunların bir divan ya da divançe olabilecek kadar çok olduğunu, devrinde mecmualara girecek kadar çok arandığını ve okunduğunu görürüz. Bunun dışında kimi hallerde de divan edebiyatının ilk devirleri olan 13. ve 14. yüzyıllarda yaşayan şairlerin şiirleri nadir olmakla beraber yine bu şiir mecmualarında karşımıza çıkabilir. Bu şiir mecmularından hemen akla gelen hepimizin bildiği Ömer bin Mezid tarafından derlenen *Mecmu'atü'n-neza'ir*, Eğridirli Hacı Ömer'in derlediği *Camî'ü'n-nezair* ve *Pervane Bey Mecmuası* adı ile anılan ünlü nazire mecmularıdır². Oysa bunların dışında da pek çok mecmua bulunduğunu ve bu mecmualarda da önemli kişilerin bilinmeyen şiirlerine rastlamak mümkün olduğunu söylemeye gerek yoktur. Mecmualar dışında önemli edebî parçalara, veya notlara bir eserin *feva'id* kısmında bile rastlamak çok olağandır. Özellikle Türkiye'de yazma eserlerimizin tam envanterini ve dökümünü bilmediğimiz için şimdilik pek çok bilgi karanlıktadır.

Mecmualarda rastladığımız önemli şiirler ve eserler

British Library Or 4129 numaralı mecmua, üzerinde çalışmaya değer bir mecmuadır. 116 yapraktan oluşan bu mecmua 275x185 (187x119) mm. boyutlarındadır. Şair isimleri ve başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her bir yaprağın yüzünde iki sütun üzerine 13 beyit bulunmaktadır. Yazısı harekeli *nesih*tir. Miklepli meşin bir cildi vardır. Cilt sonradan onarım görmüştür. Mecmuada 16 minyatür bulunmaktadır. Kimi minyatürlerin yüzü tahrip edilmiştir. Mecmuada 1026/1617 tarihinde istinsah edilmiştir. İşte bu mecmuanın içinde 22a-b yaprakları arasında Dehhani'ye ait fakat şimdiye kadar bilinmeyen bir gazel bulunmaktadır³. Gazel düzeltmelerle birlikte aşağıya alınmıştır.

2 Mecmuada için bk. Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1. cilt. Giriş (Ankara, 1973), s. 166-176; Günay Kut, «Mecmuada», *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VI (İstanbul, 1986), s. 170-173.

3 Dehhani ile ilgili son bilgiler için bk. Hikmet İlaydın, *Dehhani'nin Şiirleri*, *Ömer Asım Aksoy Armağanı* (Ankara, 1978), s. 137-176.

GAZEL-İ DEHHÂNİ

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

- 1 Luṭf itse vefâ kılsa bize yâr nolaydı
Kör olsa işitse anı aġyâr nolaydı
- 2 Biñ dürlü kavil eyler ise⁴ birine ṭurmaz
Hüblarda bütün olsa bu ikrâr nolaydı
- 3 Yâr bilse nice sevdüğümü cân u gönülden⁵
Derdüme eger⁶ eylese tîmâr nolaydı
- 4 Yâ bellü vefâ itse yâ gönülümü⁷ virse
Yâ kılsa beni zülfine berdâr nolaydı
- 5 Dehhânî⁸ müdâm olsa bu ma'sûk muḥibbi⁹
Yanup yakılup eylemese zâr nolaydı

Yine aynı mecmuada Âşık mahlaslı bir şairin aşağıda vereceği-
miz şiiri de oldukça dikkat çekicidir. Şiir 115b'de kayıtlıdır :

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1 Saña rûḥum şanemâ 'âşık olupdur ezeli
Ezeli sevdi seni sevmedi ġayri güzeli
- 2 Güzeli şol kişi kim sevdi derün-ı dilden
Terkini urmaz anıñ tâ ki gelürse eceli

4 Metinde *kavl eylerse* şeklinde harekelenmiş, fakat böyle olduğu takdirde vezin bozulur.

5 Bu mısra mecmuada *Bilse yar nice sevdim ki cân u gönülden* şeklindedir.

6 Mecmua'da *ger* olarak tesbit edilmiştir.

7 Mecmuada *gönlümü* olarak harekelenmiştir. Bu mısra *Ya bellü vefa itse ya (hod) gönlümü virse* şeklinde de olabilir.

8 Şairin mahlası olan *Dehhânî*, Mecmuada *Dehânî* şeklinde harekelenmiştir.

9 Mecmua'da *sohbeti* şeklindedir. Böyle okununca vezin bozuluyor.

- 3 Eceli 'aşıkuñ ol dem gelür iy 'aşık-ı cān
Sevdügi dilberinüñ zāhir ola bir hāleli
- 4 Hāleli var diyü sevdüğini terk idenüñ
Zāhir oldu bu ki muhkem degül imiş temeli
- 5 Temeli *kālū belādan* öricek 'ışka şehā
'Āşıka mihr ü maḥabbet olur ancak 'ameli
- 6 'Ameli şol kişinüñ eyü durur 'ālemde
Dü cihān içre anuñ olmaya ašlā bedeli
- 7 Bedeli sende bugün āhireti fikr eyle
Kendüyi bilmez ile eyleme ceng ü cedeli
- 8 Cedeli itmez imiş 'ārif olan iy 'Āşık
Zürefaya diyelüm böyle disünler gāzeli
- 9 Gāzeli bî-kesi rengin idemezdüñ elḥāk(?)
Dimeseñ şî'rüñ içinde niçe ḍarb-ı meşeli

Edebiyatımızda 'Āşık mahlasını kullanan bir kaç şair vardır. Bu şiiri hangi 'Āşık mahlâslı şairimizin yazdığını şimdilik zamana bırakıyoruz. Şiiri *iade* sanatının güzel bir örneği olması dolayısıyla aldık.

Yine British Library'de ilgimizi çeken bir başka şiir de halk edebiyatının güzel bir örneğidir. II. Osman'ın katli üzerine Öksüz Hasan tarafından yazılan bu ağıtın Sultan Osman'ın ağzından olması dikkat çekicidir. Bu ağıt OR. 7203 numarada kayıtlı bir yazmanın 30a-b yaprağındadır. Asıl eser Derviş Şemseddin'in 909/1503 yılında kaleme aldığı *Deh Murg* adlı mesnevisidir¹⁰. 29 yaprak süren bu mesnevinin sonunda *feva'id* niteliğindeki şiirlerden biri de bu ağıttır. Ağıtı olduğu gibi alıyorum¹¹ :

10 Deh murg'la ilgili bilgi için bk. Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 138.

11 Metin tesbitinde bugünkü okuyuş esas alınmış, ayrıca transkripsiyona lüzum görülmemiştir.

Sultan Osman eydür behey Ağalar
 Hayıf yire öldüğüme ağlarım
 Gafil iken uydum hocam sözüne
 Düşmanı dost bildiğime ağlarım

Yüz çevirdi yeniçerim sipahim
 Umaram ki yardım ede Allahım
 Hocanın boynuna olsun günahım
 Sultan atam kaldığına ağlarım

Şeyhülislâm verdi idi öğüdü
 Öğüdünden tutsam bana yeğ idi
 Evvelden yazılan yazım bu idi
 Az ömrüme doymadığım'ağlarım

Bu zulüm olmadı bir padişaha
 Niyazım vardır ol Kadir Allah'a
 Yüzüm sürem direm Kâ'betullah'a
 Hemen hasret gittiğime ağlarım

Bilemedim uydum düşmen sözüne
 Hasekiler kara giysin özüne
 Bakduğumca kardaşlarım yüzüne
 Yanar şol yüreğim ana ağlarım

Vezirlerim girdi benim kanıma
 Kullar kasdeyledi tatlı canıma
 Defn eyleniz Sultan Ahmed yanına
 Beni'steriniz yoktur ana'ğlarım

Önümce yürüdü(ler) (hem) solaklar
 Temaşaya baktı ins ü melekler
 Çok yalvardım hiç geçmedi dilekler
 Şu insafsız kullarıma ağlarım

Hapsanesin gördüm Yedikule'nin
 Mahşerde davacıyıym Hoca'nın
 Öksüz Hasan eydür Sultan Osman'ın
 Yekta iken öldüğüne ağlarım

Ağtın hemen altında «Recep Ayının dokuzuncu günü yevmül-hams günü vakt-i asrda taht-ı azimde defn edilir, Sene 1031» kaydı vardır.

Aynı yazmada bir de *Tuna Türküsü* vardır. Vasfi Mahir Kocatürk bu türküyü *Saz Şiiri Antolojisi*'ne almış, türküyü Öksüz Aşık'ın yazdığını söyleyerek aşığın asıl adının Ali olduğunu, 17. yüzyılda yaşadığını eklemiştir¹². Fakat elimizde nüshada bu türkü Halil Abdal tarafından yazılmış olarak görünmektedir. Vasfi Mahir Kocatürk'te bu türkünün son dördlüğü yani aşığın isminin geçtiği dördlük yoktur¹³. Türkü yazmanın 29a yüzünde kayıtlıdır¹⁴ :

Cennet misalidir evvel baharı
Açılır kırmızı güllü Tuna'nın
Öter bülbülleri leyl ü neharî
Eser bad-ı sabah yeli Tuna'nın

Hiç bilmezem canım kandadır başı
Gök bulanık akar yenilmez cûşu
Eksik değil yalısının savaşı
Leş ile doludur gölü Tuna'nın

Alaman dağında yollar açmıştır
Üngürüs evlerin beri geçmiştir
Âdemler yemiş kanlar içmiştir
Yoktur söyleyecek dili Tuna'nın

Toprağı kahr etmiş yerededir yüzü
Arzulayıp gider Karadeniz'i
Suya cemre düşer sökölür yüzü
Adaları basar seli Tuna'nın

Halil Abdal bunu böyle dedi mi?
Düşmüş bir ovaya akar kadimî
Arzulamış Belgrad'ı Budin'i
Serhatlere uğrar yolu Tuna'nın

12 Vasfi Mahir Kocatürk, *Saz Şiiri Antolojisi* (Ankara, 1963), s. 102.

13 Vasfi Mahir Kocatürk, *a.g.e.*, s. 104.

14 Metin tesbitinde bugünkü okuyuş esas alınmış, ayrıca transkripsiyona lüzum görülmemiştir.

Mecmualarda rastlanan önemli eserlere bir örnek de *Ana Bacı Hikâyesi*'dir. Sehi¹⁵, Laîfî¹⁶ ve 'Âşık Çelebi¹⁷ tezkireleri dışında başka bir kaynakta geçmeyen Vaḥdî mahlâslı Ca'fer adlı bir yazar tarafından 16. yüzyılda yazılan *Ana Bacı Hikâyesi*'nden önce Fuad Köprülü «Meddahlar» adlı makalesinde bahsetmiş¹⁸ ve 'Âşık Çelebi'nin deyimiyile Vaḥdî'nin «zade-i tab'i ve ihtira'ı ve sun'ı» olan bu orijinal eserin maalesef bir nüshasına tesadüf etmediğini de bildirerek 'Âşık Çelebi'nin vermiş olduğu bir örneği aktarmıştır¹⁹. Gerçekten Fuad Köprülü'nün de belirttiği gibi Türkiye'deki kütüphanelerde bu hikâyenin nüshalarına rastlanmıyordu²⁰. Çok sonraları bu hikâyenin bir nüshasından Şükrü Elçin bahsetmiş ve hikâyenin özeti, hikâyenin erkek kahramanı olan Hoca Abdurrauf adı altında vermişse de yine bu yazmanın şimdi ortada olmadığını da kaydetmiştir²¹. Hikâye «telif» olması itibarıyla önemlidir. Bu hikâye *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu* çalışmaları sırasında Antalya Tekelioğlu yazmaları arasında bir mecmua içinde tesbit edilmiştir²². Mecmuanın numarası 869'dur ve hikâye 48b-51b ve 15a-15b, 52a-53b sayfaları arasında 11 sayfalık bir hikâyedir.

Eserin konusu kısaca şudur : Bursa'nın ünlü tüccarlarından Abdurrauf adlı bir tacir pek çok çeşit mal alarak birçok adamı ile birlikte yola çıkar, sonunda Şiraz'da karar kılar. Bütün malları satmıştır.

15 Sehi Beg, *Beş Bihîst. Sehi Beg Tezkiresi*, haz. Günay Kut (Cambridge-U.S.A.), s. 277-78.

16 Latîfî, *Asar-ı Eslafdan Tezkire-i Latîfî* (İstanbul, 1314/1896-97), s. 357.

17 'Âşık Çelebi, *Meşâ'ir üş-şu'arâ*, yay., G.M. Meredith-Owens (London, 1971), 77a.

18 Fuad Köprülü, «Meddahlar» *Türkiyat Mecmuası*, I (İstanbul, 1925), s. 16-17.

19 Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 17 not. 1.

20 Türkiye dışındaki nüshaları için bk. Gustav Flügel, *Die arabischen persischen und türkischen handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, I (Vienna, 1865), s. 423, nr. 428; Hanna Sohrweide, *Türkische Handschriften*, 5 (Wiesbaden, 1981), s. 265, nr. 284. Bu hikâye *Hikâye-i dendaniyye* ve *Hoca Abdurrauf Hikâyeti* olarak da bilinmektedir.

21 Şükrü Elçin, «Hoca Abdurrauf Hikâyesi» *Erciyes*, yıl 4, sayı 37 (Kayseri-Mayıs, 1981).

22 *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu*, 07/V (İstanbul, 1984), s. 247-48, nr. 3960 (Tekelioğlu, 869/5). Bu koleksiyon Süleymaniye Kütüphanesindedir.

Eğlence düşkünü birisi olduğu için de gece gündüz eğlenmeğe başlamıştır. Bu arada yalnızlıktan canı sıkılan Abdurrauf, Ana Bacı denen bir kadının aracılığı sayesinde güzel bir kadınla ilişki kurar. Eğlencelerin hızla devam etmesi ve tacirin su gibi para harcaması sonucu elindeki parası tükenir. Yeniden mal getirip satmak ve kazandığı paraları gönlünü kaptırdığı güzelle yemek amacı ile Bursa'ya dönmek isteyen Abdurrauf, yolculuğa çıkmadan yanında hiçbir şey olmadığı için sevgilisine yadigâr olarak ağzındaki altın dişini çıkarıp verir, Bursa'ya gelince ailesine haramiler tarafından soyulduğunu söyleyen Abdurrauf bir süre sonra Şiraz'a döner. Hemen, sevgilisine buluşmak üzere haber yollarsa da sevdiği kadın kendisini tanımazlıktan gelir. Yolculuğa çıkmadan önce kendisine bağlılık yemini eden bu kadına Abdurrauf kendisini bir türlü hatırlatamaz. Sonunda «hani sana giderken yadigâr olarak dişimi vermiştim» dediğinde kadın cebinden bir avuç altın diş çıkarıp Abdurrauf'a bunların hangisinin ona ait olduğunu sorması üzerine meseleyi anlayan ve bir hayli üzülen tacir selâmeti ülkesine ve ailesinin yanına dönmekte bulur.

Hikâye'nin anlatım tarzını görebilmek için çeşitli örnekler vermenin iyi olacağı kanısındayım.

Hikâyenin başı 48b : Müzekkirân-ı 'acâyib-dîde-i devrân ve mu'ab-birân-ı garâyib-şunîde-i ezmân şehhâre-i dehr-i lu'bet-bâzuñ vâkı'âtından şöyle hikâyet ve mekkâre-i devr-i 'illet-sâzuñ hâdişâtından böyle rivâyet kılmışlar ki zamân-ı sâbıkda şehr-i Burusa h'âcelerinden idrâk ve zekâ ile mevşûf H'âce 'Abdurra'ûf dimekle meşhûr ve ma'rûf bir mubaşşır-ı 'âlem var idi ki her cânibinden bâb-ı başîret aña mekşûf idi. Çâyetli şâhib-firâset ehl-i kemâl ve nihâyetle mâlik-i mâl ü menâl idi.....

Tacirin Ana Bacı'yı konuşmak üzere yanına çağırması :

(49a/6) H'âce 'acüzeye nazar kıldı, gördi ki envâ'-ı kemâlâtla mü-kemmel, elleri mühennâ, gözleri mukehhâl, şâhîhü'l-lisân, elinde bir tesbîh-i mercân, yeşil abalar ile mülebbes, bülbül-âvâz, tûfî- nefes bir 'azizedür ki her kişi görüncek cânı gibi sever; elini öpmedin ayacağına düşmeğe iver. Hemândan H'âce Hâzretleri, Ana Bacı'ya bir garrâ yeşil Frengî kemhâ teşrif-i kudûm için teklîf buyurup zekât akçe-

sinden hâçlık in'am idüp pes i'lâm-ı hâle ikdâm eyleyüp, eyitdi: «İy mâder-i müşfiqa, nola ben 'aşık-ı muhrıka 'inâyet ü himmet ve şefâ'at ü merhamet kılpup şehrimüzün güzellerinden 'adimü'l-mişl ve bî-bedellerinden bir mümtâzına ve ser-efrâzına bu bende-i efgendeñüzi mü-lâkı kılpup şîrin leblerini dil-teşneye sâkı kılmağa bâ'ış oluñuz kim niçe ay ü gün säye-i himmetünüzde şafâlar sürüp tâ ölince sizlere du'alar ideydük» diyicek 'azîze eyitdi : «İy cân-ı mâder ki her sözüñdür dürr ü gevher; müveccah buyurursız. Benüm dañi 'iddet-i 'ömrümün gâyeti ve müddet-i sinnimün nihâyetidür. Rüzigâr-ı püz-zürüñ içinde iki ayağum gür içindedür. 'Âlem-i fânî içinde bir ad işleyüp senün gibi cüvânı ber-murâd eyleyüp du'âsın almağ kanda ele girer? Mağşad ifhâm ve mağlab i'lâmdur. Ammâ cânım oğul! Bu şehriñ gerçi serv simâları bî-hadd ve şem'-i bezm-ârâları bî-'adeddür illâ ki hercâyilerdür, çok yüz görmişlerdür ve niçeler ile turup oturmuşlardır. Anlardan inen hağkât añlanmaz. Size bir gül-i taze olsa ki yüzi ve gözi sizün hevânuz ile açılta ve gönli bāğına mağabbet sizden saçılta. Bu didüğümüz üslub üzerine bu şehirde bir serv-i semenber, kāküli 'anber, cenbi kamer, ebrüsü kemer, gamzesi hañçer, haddi gül-i ter, hâli mu'anber, lebleri şekker, dişleri dürler, sözleri gevher bir büt-i ra'nâ ve şanem-i dil-rübâ vardur ki gerden-i simîdür şem'-i kâfür, gögsinün ağı virür 'âleme nür, henüz nevreste ol iki (49b) nârence bir kez el uran görmeye renc, ince bilini şol vağt ki kuçasın, ol dem göresin endâm, uçasın. Hağ 'Alim ve 'Allâmdur ki ol serv-i gül-endâm zühd ü şalâhiyyetde bir mertebede pârâ-pâk ve meydân-ı 'işmetde bir derecede çâlâkdur ki eline hınnâdan ve etegine şabâdan gayri kimesne degmemişdür. Birisi anuñla leb-â-leb olmamışdur illâ ki küze, sâkına kemse dest urmamışdur meger ki müze. Bilini er kuçmamışdur, var ise kemer, boynuna bir ferd kol salmamışdur meger ki zencir-i zer. Kaddini säyeden ve haddini pîrâyeden gayri kimesne görmek müyes-ser olmamışdur....»

Hace Abdurrauf'un Ana Bacı'nın hem güzelliğini hem de namusunu methettiği kızla karşılaşması :

(51a/25) karşı gelüp çün kim H'âceye merhabâ kıldı, H'âce'nün 'aqlını hemândem başından cüdâ kıldı. Bir zamândan 'ağlı gelicek, H'âce temâşâ kıldı (51b) eyitdi ki: «Ya Sübhân! mest mi oldum yahud hayrân. Düş mi bu baña yâ hâl-i 'ıyân; bu melek mi ya hür-ı cinân; perî mi 'aceb yahud insân, kâmet mi bu serv-i hîrâmân; sünbül mi bu

yâ zülf-i perîşân; tal'at mı bu mihr-i dıraşşân; behcet mi bu yâhud meh-i tâbân; ebrû mı bu yâ müşkin kemân; çeşm (mi) bu (yâ) kâtil-i insân; had mi bu 'aceb ya gül-i handân; ben mi bu yâhud fitne-i dev-rân; gonca mi yâhud dehân.....Yâ Rab! Ne durur bu şüh-ı cihân vaşfında bunuñ olmaya pâyân....

Hace ile kızın yalnız kalmaları:

(15a/23) Hâce nazâr kıldı gördi kim 'âlem ağıyardan hâlî, müyesser nigâruñ vişâli, altında bister-i dîbâ, yanında dilber-i zîbâ. Başı ayağı ucında iki sem'-i kâfûrî pür-ziyâ; hemân-dem sağına ve solna iki sem' dañi peydâ (15b) kılup 'âlem-i vuşlata ibtidâ kıldı. Söyle nesne ki 'âriflerdür 'ıyân ne hâcet aña takrîr ü beyân. Hâce yarındası kuş-lığa degin dem-i vuşlatda ve 'âlem-i şohbetde olup, kuşlığdan sonra kalkup dilber-i ra'nâya ve kenîzeclere ve Ana'ya her birine bî-kuşür ve tamâm ihsân u in'am.....

Hace'nin memlekete dönüşü:

(52a/2) Hâce-i hasta-dil eyitdi: «İy tûñi-i şekker-güftâr-ı bâğ-ı belâ-gat ve iy kebk-i hoş-reftâr-ı şahñ-ı feşâhat! Bu bende-i nahîfünûze gâretle 'izzetler ve hizmet-i şerîfünûze nihâyetle zahmetler oldı....ne zecr ü 'anâ ise görelüm ve ne derd ü belâ ise çekelüm. Siz şîhhat ve huzûrda oluñ, gam degül eger biz miñnet ü fütürda olavuz» diyicek Bânü destmâlin yüzine tutup ağladı. Hâce anuñ hâlin göricek 'ışk odı cânın dağladı. Pes birbirine şarışup yığlaşdılar ve esenleşdiler [me-tinde *esneşdiler* (?)]. Kaçan kim ayrılışdılar Bânü eyitdi: «İy yâr-ı vefâdâr! Bende senüñ iftirâkuña şabr u karar ve iştîyâkuña taħammül itmege ihtiyâr yokdur, bârî bir yâdigâr virseñ ki anı gördükçe seni görmüş gibi olup bir miqdâr şabr u taħammüle iktidâr gelse ve illâ siz gelince firâk odı hâksâr ider» diyicek Hâce-i derdmend ü dil-rîş hemânden ağızından bir diş çıkarup yâdigâr virdi. Bânü-yı şeker-bâr Hâce-i dil-figârdan dişi alup gözlerine sürüp dañi cebine şalup ağlaşup, Bânü sarâyına 'avdet idüp Hâce Rûm diyârına 'azîmet kıldı...

Hace, Şiraz'a döndüğünde sevgilisine haber gönderip buluşmak iste-diğinde sevgilisinin Hace'yi tanımaması ve hikâyenin sonu :

(53a/26) Ve'l-hāşıl H'āce kendüyi Bānū'ya iz'an itdürmege şol kadar cehd itdi, çäre ve imkân (53b) olmadı, aḫirü'l-emr eyitdi: «İy yār-ı bî-vefâ! muhibbün ben 'aşık-ı şeydâ, sizlerden müfaraḫat idüp 'azm-i müsāferet kıldum; ol vâkıḫ lūḫflar itdün, kuluñı bir miḫdâr gönderi gitdün, filân maḫalle dek bile gelüp ayrılacak zamân olıcak ben 'aşık-ı dil-figāruñ bir yādigāruñ istedün. Ben derd-mend-i dilrîş daḫi ağzumdan bir diş çıkarup sen nigār-ı bî-mihre yādigār virüp siz daḫi ol dişi alup cebün(üz)e şalup sizler berüye 'avdet, biz Rüm'a 'azîmet itmiş idük. Beni andan da mı bilmezsin iy bî-merḫamet!» didükde ol fettān bir zamân fikre varup cebinden bir avuç diş çıkarup eyitdi ki «Bu dişlerden sen virdüğüñ diş kangısı bildürseñ şâyet ki biz daḫi bilîş çıkavuz» dedi.

Pes H'āce-i 'aḫıl bu ḫāleti göricek 'aḫlı zā'il olup eyitdi ki: «İy seh-ḫāre-i zamân ve iy mekkāre-i cihān! Gerçi bize evvelki mācerāda ḫayli pend olupdı ammā şimdiki eḫnāda çok dürlü pend oldı..... (13) Çünkim odasına geldi, maşlahatınuñ edāsına şurū' idüp bir müddet mücāvır ve kesb-i mālā mübāşir olup olanca metā'i zıfınca fā'ideye satup mālına bir ol kadar māl katup andan 'azm-i Rüm kılup vaḫanı-na yitişmege hucüm kılup, biraz müddet rāḫil olup, pes mekânına vāşıl olup evinde ḫarār kılup 'ömri pāyidār olduḫça ehl-i beyti ile rüzigār geçürüp bu ḫikāyet andan yādigār ḫaldı.

Pes kimse ki 'aḫıl ü 'arîf ü kāmîl ü ehl-i ma'arîfdür; ma'lümdur, ne dünyānuñ şafāsı ber-ḫarār ve ne tā'ife-i nîsānuñ vefāsı pāyidār-dur. Raḫmet anlara kim bu takrîr-i mācerāya müstemi' olup bu ḫaḫîri du'ādan müntafi' kılarlar.

Meşnevî

Kime manzûr olursa bu ḫikāyet
Dilerven diline ḫaḫdan hidāyet

Benüm ḫaḫkumda kim, bir pür-günāhem
Bu nefsi şüm elinden rû-siyāhem

Tazarru' kıla yalvara ḫudā'ya
Elin ḫaldura şıḫ ile du'āya

Bu resm ile tazarru' Girdigâr'a
Ümidüm var k'ola derdine çäre

Bu miskin k'ol durur hâk ile yekser
Lağab Vaḥdî'dür aña ismi Ca'fer

Yine 14. yüzyılın önemli şairlerinden Gülşehri'nin bir gazeline Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud 4311 numaralı yazmanın 197a yaprağında rastladık. Şiir hem imlâsı hem de işlediği ana fikir açısından tipik Eski Anadolu Türkçesi iledir. Gazel nazım şekli ile yazılmasına rağmen gazelerde işlenegelen konulardan bahsetmeyen şiir, A. Fakih'in *Çarḥ-nâme* adlı kaside biçimindeki manzumesi gibi dinî bir konuyu, dünyanın geçiciliğini işlemektedir. Şiiri aynen alıyorum :

Uyma iy dil ki bu dünyâ (hem) geçer
Ne yatarsın örü tur kervân göçer

Şubḥ-ı Simurg çünki kanadın açā
Gice kargası yuvasından uçar

Ger bileydün kim neler var dünyede
Kim ecel senün için ne ton biçer

Biz eyi dirilmedük anuñ için
Korkaruz yoḥsa ölümden kim kaçar

Budur âhir gör nic'olur 'akıbet
Kim niçe perdeleri ölüm açar

Çarḥ ne ekdiyise bir bir diriser
Dünyeye ne saçdısını biçiser

Gönli deryâdur meger Gülşehri'nün
Dür yirine deftere gevher saçar

Pâdişâh oldur ki cavidân durur
Baḳi Küllü men 'aleyhâ fân²³ geçer

İy felek senün elinden âh vâh
Ancalar dünyâ benim dir kor göçer

Şimdi yine British Library'de dikkatimi çeken üç eserden daha söz etmek istiyorum. Yalnız maalesef bunlarla ilgili elimdeki notlarla yetinmek gerekmektedir. Bu çalışmalarım yıllar önceye ait olup kimi önemli kısımlar not edilmemiştir.

OR 6240

Yüsuf ile Züleyhâ

39 yapraktır. Her yaprağın yüzünde 16 satır bulunmaktadır. Rebiülevvel 986/Mayıs 1578'de yazılmaya başlanan eser Rebiül-ahirin evvelinde bitmiştir. Eser Şerîf adlı bir şaire aittir. Aruzun Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbı ile yazılmıştır.

(38b) Toğuz yüz seksen altıda kemîne
Şurû' itdükte Yüsuf kışşasına

Rebî'ü'l-evvelinün evvelinde
Bu nazmı nazma başladumdı ben de

Rebî'ü'l-âhirün evveli ki geçdi*
Bu zîbâ kışşa pâyânâ irişdi.

OR 7332

Güzîde Maşallar

51 yapraktır. Her yaprağın yüzünde sade bir dille ve harekeli bir nesihle 15 satır bulunmaktadır. Ölçüleri 188x122 (155x85) mm. boyutlarındadır. Bu kitabın içinde 33 hikâye yer almaktadır. Genellikle hayvan hikâyelerinden oluşmuştur. Hikâyeler sırası ile :

- 1) Su yılanı ve kırlangıç hikâyesi.
- 2) Bir cırlayık ile karıncanın vakası.
- 3) Kurbağanın çatladığının hikâyetidir.
- 4) Kurdun çoban olduğu hikâyetidir.

* Vezni bozuktur.

- 5) Bir köylünün bülbül ile geçen macerasıdır.
- 6) Toprak tencere ile demir tencere vakasıdır.
- 7) Horozun inci ile vakasıdır.
- 8) Bir yarasanın gelincikler ile macerasıdır.
- 9) Kedi ile tavuk hikâyetidir.
- 10) Arslan ile sıçanın vakasıdır.
- 11) Geyik ile tavşanın vakasıdır.
- 12) Sefere giden arslanın vakasıdır.
- 13) Arslan ile avcının vakasıdır.
- 14) Eşek ile sahiplerinin vakasıdır.
- 15) Suçlu eşeğin vakasıdır.
- 16) Arslanın sair hayvanlara ziyafeti vakasıdır.
- 17) Yılanın kuyruğu ile münakaşasıdır.
- 18) Ölüm ile âdemin vakasıdır.
- 19) Bir yaşlı hocanın ecel ile vakasıdır.
- 20) Kasaptan et getiren köpeğin vakasıdır.
- 21) Yola giden eşek ile köpeğin vakasıdır.
- 22) Karganın tilki ile vakasıdır.
- 23) Bir kurt ile bir arık köpeğin vakasıdır.
- 24) İki katırın vakasıdır.
- 25) Bir tilki vakasıdır.
- 26) Kuzuyla kurdun vakasıdır.
- 27) Bir kurt ile bir semiz köpeğin macerasıdır.
- 28) Başlıksız bir hikâye (Kırlangıç hikâyesi).
- 29) » » » (Kartal-karga hikâyesi).
- 30) » » » (Tilki ile keçi hikâyesi)
- 31) » » » (Arslanın ava gitmesi hikâyesi).
- 32) » » » (Köpekle âdem hikâyesi).
- 33) » » » (Tavus kuşu hikâyesi).

OR 7273

ÂŞAF-NÂME

200x120 (140x62) mm. 38 yaprak ve her yaprağın bir yüzünde 19 satır bulunmaktadır. Satırlar çift sütundur. Yazı tâliktir. Sami adlı bir şairin Âşaf-nâme adlı mesnevisidir²⁴. Eser 2b'de şöyle başlıyor : Âşaf-nâme Te'lif-i Sâmi der-menkabe-i Hilâl ibn Süreyyâ. Sonu ise şu beyitlerle bitmektedir :

Velî Sâmi-i zâr itse tekellüm
Hezâr olsa hezâr itmez terennüm

Eger kim mest olup câm-ı fenâ'dan
Çekilmezsemi bezim-gâh-ı 'anâdan
.....

Velî bast itmeden bunca kelâmı
Ğarâz dergâhadur 'arz-ı gulâmı

Şurası muhakkak ki gerek Türkiye gerekse Avrupa kitaplıklarında incelemeler sonucu pek çok yeni eser gün ışığına çıkacaktır.

24 Diğer nüshası için bk. Ağâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 139 (Süleymaniye, Esat Ef. 2515).

